

Nada VAJS
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2, HR-10000 Zagreb
nvajs@ihjj.hr

Dunja BROZOVIĆ RONČEVIĆ
Zavod za lingvistička istraživanja HAZU
Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb
onoma@hazu.hr

ZOONIMI U HRVATSKIM PREZIMENIMA

U radu se obrađuju hrvatska prezimena motivirana nazivima pojedinih životinja. Radi se o osobito zanimljivoj antroponimnoj skupini koja jasno odražava slavensko jezično podrijetlo većine tako motiviranih prezimena na hrvatskome području, ali i različite inojezične leksičke slojeve, osobito na graničnim hrvatskim područjima. U zabilježenim se prezimenskim likovima naravno razaznaje i sva dijalekatna raznolikost hrvatskoga prostora. Zoonimna su prezimena po svojem nastanku ili metafore iz svakodnevnoga života, dakle, prezimena nadimačkoga postanja, a mnoga su od njih profilaktična, odnosno zaštitna imena, ili se u njima ogledaju određeni metonimijski odnosi, a to su dakle prezimena nastala po zanimanju. Iz prezentirane je građe razvidno da je najfrekventnija profilaktička zoonimna osnova u hrvatskom prezimenskom korpusu *vuk*, a potom slijedi *medvjed*.

Latinska izreka *Nomen est omen* u prvome se redu odnosi na imena nadimačkoga postanja, dakle antroponimijsku kategoriju koja se obrađuje u ovome radu. Prezimena motivirana nazivima za životinje uglavnom su hipokorističnoga postanja, eufemizmi snažnog afektivnog naboja ili profilaktička, odnosno zaštitna imena. U tome se smislu ta antroponimijska kategorija bitno razlikuje od fitonimijski motiviranih prezimena¹ koja su, jednako kao i fitotoponimi, najvećim dijelom vezani uz tlo, odnosno područje na kojem su nastali. U svojevrsnoj kate-

¹ V. Vajs 1991.

gorijalnoj antroponimijskoj podjeli fitonimijski motivirana imena mogu se svrstati u imena podrijetla, odnosno imena izravne motivacije, dok kod zoonimijski motiviranih imena prevladavaju metaforični i razni metonimijski odnosi, dakle imena posredne motivacije.

Iako je na europskome tlu takav tip imenovanja uglavnom već potisnut, u tradicijskim kulturama Afrike, Južne Amerike i Australije on je prisutan i u današnje doba. Čovjekova povezanost sa životinjama stara je koliko i čovjek sam. Kako je lov bio prvo zanimanje ljudi, prvi crteži koje je čovjek oslikavao na pećinskim stijenama bili su upravo prikazi životinja. Postupno, čovjek pojedine životinje pripitomljava, a druge počinje uzgajati za prehranu. Od početka njihova suživota čovjek je ustrajno promatrao i proučavao životinje i njihovo ponašanje. Tijekom kasnoga srednjega vijeka, u kojem se ustaljuje većina prezimena na europskome tlu, antropomorfne su se predodžbe često prenosile i na ostala živa bića. Uglavnom su se temeljile na osnovnim odlikama ponašanja koja su se uočavala kod pojedinih životinja, a širenju takvih predodžbi uvelike su pridonijele i u narodu vrlo rasprostranjene priče, odnosno basne u kojima su glavni likovi bile životinje što su se ponašale poput ljudi.

Pogledajmo ukratko različita značenja zoonimskih imena kroz povijest, dakle, jedan kulturološki pogled, tumačenje nastanka i motivaciju takvih antroponima.

1. AMBLEMI SKUPINE – ZNAK PRIDRUŽIVANJA

Od najstarije poznate povijesti, tijekom različitih razdoblja i u raznim, međusobno nesrodnim kulturama, životinje su predstavljale ambleme ili toteme pojedinih ljudskih zajednica (klanova ili plemena). Životinje koje su Izraelićani izabrali za tu svrhu bile su primjerice lav za Judino pleme, medvjed za Rubenovo pleme, vuk za Benjaminovo. Stari su Germani u početku rabili zoonime (orao, sokol, vuk, medvjed, vepar) kako bi razlikovali različite plemenske skupine (primjerice vepar *Eber* služio je za označavanje Eburona, keltskoga plemena). Heraldike su životinje nedvojbeno imale analogno značenje. Nakon vladavine Filipa II. Augusta, na prijelazu 12. u 13. stoljeće, francuski su kraljevi počeli stavljati životinje u svoj grb (lav, vepar, leopard, hrt, jež, zmaj, salamandar, krilati jelen, orao, labud, dupin). Plemstvo je kasnije preuzelo taj običaj. Kod Rimljana, vučica je bila simbol njihova božanska podrijetla. U Aziji također većina klanova ima svoje ambleme. Pučanstvo je odabiralo svoj znak jer su tako iskazivali svoju želju da sliče životinji koja ih obilježava. Takva je bila nedvojbeno ideja i Izraelićana, starih Germana, a dandanas i cejlonskih Sinhaleza, čiji je amblem lav. Naziv koji je u početku imao značenje amblema, s vremenom postaje samo oznakom podrijetla, odnosno sinonimom za ime plemena. Tako se i kod nas na povijesnome grbu obitelji Kačića nalazi kača, odnosno krilata zmija (zmaj).

2. MITOLOŠKA BOŽANSTVA, MITSKE ŽIVOTINJE I RELIGIJSKI SIMBOLI

Stari Egipćani i stari Grci imali su božanstva predstavljena životinjama: Io, kći boga-rijeke argolidske, pretvorena je u junicu. Sveti staroegipatski skarabej bio je simbol besmrtnosti, jedan od atributa staroegipatskog božanstva Ptaha (nalazimo ga u Egiptu, Feniciji i Cipru). Među mitskim životinjama najpoznatija je sfinga. Za Etrušćane je vučica bila simbol pakla i smrti. U kršćanskoj se ikonografiji, osobito u kasnome srednjem vijeku, bilježe mnogobrojni primjeri pridavanja simboličkoga značenja pojedinim životinjama. Tako je primjerice pelikan koji mladunce hrani vlastitom krvlju postao simbolom Krista; lav je predstavljao Uskrsnuće Krista ili hrabrost (ovo posljednje značenje ima lav u podnožju kipa); feniks je također simbol Uskrsnuća itd. Za Korejce kornjača je simbol dugovječnosti; feniks koji se rađa iz svog pepela simbol je besmrtnosti. Za Kineze je simbol sreće, krjeposti i inteligencije.

Mitska snaga simboličkoga značenja sadržanog u imenu poznata je u svim kulturama. U mnogim se tradicijskim kulturama duša djeteta reflektira u njegovu imenu. Primjerice, na afričkome kontinentu, moć imena bitna je u modernome društvu na isti način kao što je to bilo pred više stoljeća. Čak i političari često u zrelim godinama mijenjaju imena s ciljem da si priskrbe duhovne moći koje će im pomoći da osvoje vlast, nazivajući to činom "samokrštenja". Djeci se rođenjem često nadijeva i do dvadeset imena, a samo je jedno od njih pravo. Ostala imena služe kako bi zaštitila to "pravo ime" koje se otkriva samo osobama u koje se ima puno povjerenje. Naime, i danas je u tradicijskim kulturama prisutno vjervanje da se djetetu, odnosno osobi može nauditi pomoću "krivoga" korištenja nečijega imena.

Želimo li jezičnim terminima izraziti nastanak zoonimskih prezimena, tada su to, najšire uzeto, I. metafore iz svakodnevnog života i II. metonimijski odnosi.

I. METAFORE IZ SVAKODNEVNOG ŽIVOTA

Čovjeku je jednostavno urođeno da drugoga naziva životinjskim imenima. Nadimci odražavaju fizička i moralna svojstva i karakteristike (najčešće uočljive mane) što ih narodska psihologija pripisuje određenoj životinji. Percepcija pojedinih životinja i odnos prema njima može se, međutim, bitno razlikovati u različitom kultunom okružju. Primjerice, za stare je Indijce slonica simbol gracioznosti i elegantnosti kretnji, što je nama u Europi teško vizualno predočiti. Metaforična imena divljih životinja lakše je razumjeti nego ona za domaće životinje; prve imaju više proverbijalnih svojstava: okrutni vak, nedruželjubivi medvjed, preprađena, lukava lija.

Domaće životinje, naprotiv, imaju različite karakteristike i simboliku, među kojima nije uvijek lako odrediti koja je predominantna u davanju nekog nadimka.

Ako se osobe druge religije tretira kao pse, to je zbog činjenice što neka vjerovanja smatraju tu životinju nečistom. Primjerice, u indijskoj kulturi pas je simbol prljave i odbojne životinje, te se najvećom kaznom za djela počinjena tijekom života, u ciklusu reinkarnacije, smatra ponovno rođenje u obličju psa. U današnje doba nadimak nadjenut prema psu može označavati određena čovjeka jer se misli na njegovu opreznost ili vjernost. Bik nije samo korpulentan i jak, on je i strpljiv. Pijetao, simbol samodopadnosti, predstavlja, među ostalim, i blagoglagoljivost, glasnost.

U indijskoj je tradiciji do danas očuvan običaj nadijevanja djevojčicama imena prema cvijeću i dragomu kamenju, a dječacima prema divljim životinjama, naročito prema snažnima i moćnima kao što su lav i tigar. U Rimu, u herojsko kršćansko doba, kršćani su iz skromnosti prihvaćali pogrdna imena, naročito onih divljih životinja s kojima ih se uspoređivalo (*Asina, Lupus*). Kod Židova i Arapa, djeca su dobivala životinjska imena zahvaljujući kojima su se praznovjerni roditelji nadali da će ih nebo ili sudbina poštedjeti sličnosti s tim nižim životinjama. U kršćanskoj religiji, prvotni spomenici predstavljaju Krista u obliku jaganjca koji se nalazi na brežuljku odakle teku četiri vodena toka koja simboliziraju evanđeliste: trojica su od njih prikazana, prema viziji Ezekijela koju preuzima Apokalipsa po apostolu Ivanu, u obliku bika, lava i orla.

U svim antroponimijskim sustavima prisutna je metaforičnost imena životinja: lav, orao i sokol, primjerice, smatraju se kraljevima četveronožaca i ptica te su stoga najčešći heraldički motivi. Druga su imena svojstvena nekim regijama i mogu predstavljati određenu aluziju na karakteristike što ih ti stanovnici pripisuju svojim životinjama. Bitno je međutim napomenuti da nema univerzalnoga odnosa između čovjeka i pojedinih životinja.

Nazivi pojedinih životinja u različitim antroponimijskim sustavima od najranijega se doba bilježe u funkciji osobnih imena. Tako na hrvatskome prostoru u povijesnim vrelima bilježimo primjerice muška osobna imena tipa *Golub, Jelen, Paun, Sokol* i druga. Praznovjerje, koje je do današnjega dana itekako prisutno u našoj tradicijskoj kulturi, uzrokom je velikoga broja profilaktičkih, odnosno zaštitnih imena. Djeci se do nedavno, osobito na dinarskome prostoru, često nadijevalo ime *Vuk* s ciljem da dijete bude snažno i moćno poput vuka, koji je na našem podneblju stoljećima doživljavao kao glavna prijetnja ljudskim zajednicama. Većina osobnih imena motiviranih životinjama upravo su profilaktička imena čija je uloga bila prenošenje vrlina i sposobnosti pojedine životinje na novorođeno dijete kako bi ga se zaštitilo od zloduha i djelovanja zlih sila. Najveći je broj takvih primarnih imena poslije postao nasljednim prezimenima.

II. METONIMIJSKI ODNOSI

Osim metaforizacije (nadimak, profilaksa, praznovjerje), valja imati na umu i metonimijske odnose u imenovanju, kojima se uspostavlja određeni odnos bliskosti čovjeka prema životinji, a to je u najširem smislu *zanimanje*, dakle, lov, uzgoj, prodaja stoke i sl. Time prelazimo u novu vrlo dobro zastupljenu kategoriju prezimena koja su nastala prema zanimanju i ovdje se samo jednim svojim dijelom motivacijski oslanjaju na zoonime. Iz te vrle brojne skupine prezimena moguće je izdvojiti primjerice *Čelarić, Govedić, Konjarević, Kozarić, Kravar, Ribar, Ribarić, Ovčar, Sardelić, Telarević, Tičarić, Volarić* itd., s mnogobrojnim izvedenim likovima. Pri tom je potrebno istaknuti da areal rasprostiranja prezimena tipa *Ribarić* nije naravno na obalnome području, gdje se velika većina pučanstva bavi ribarstvom pa to prezime ne bi bilo distinktivnim.² U formalnome bi smislu tu antroponimijsku skupinu trebalo izdvojiti jer se radi o prezimenima motiviranim zanimanjem, a ne nazivom pojedine životinje. Međutim, kako je u određenome broju prezimena nemoguće sa sigurnošću utvrditi radi li se o motivaciji prema zanimanju ili o nadimačkome prezimenu motiviranom nazivom za životinju, u priloženu su popisu tako tvorena prezimena samo u evidentnim slučajevima posebno izdvojena.³ Isto se tako u nekolicini primjera izdvajaju i etnička prezimena, dakle ona koja su primarno nastala vezujući se uz neki zootoponim (npr. *Kozara* → *Kozarac, Kozarčanin*). Ta prezimena, koja u pravilu naravno ne nalazimo na području Kozare, govore o podrijetlu njihovih nositelja.

Može se pretpostaviti da su i nazivi za životinje, koje su poslužile kao zaštitni znak trgovačkog obrta, metonimijom mogli prijeći u prezimena.

Donosimo popis zoonima od kojih su nastala zoonimska prezimena. Izosemantička prezimena aloglotskoga postanja bilježe se kurzivom. Dijalekatni i regionalni nazivi za pojedine životinje i njihove podvrste u ovom se sažetome pregledu ne navode sustavno, odnosno bilježe se samo oni likovi koji se češće javljaju u prezimenima. Također, nismo ovom prigodom uzimali u obzir imena koja u svojoj motivaciji jesu metaforična ali su nastala metonimijom, tj. kao ime se javlja dio tijela pojedine životinje (kljun, kandža, griva, rep, šapa, rog, škrge, vuna i sl.), boja dlake ili krzna, posebne oznake na tijelu životinje i sl. Ta je kategorija metaforičnih nadimačkih imena veoma česta u hrvatskoj antroponimiji, te se sukladno tomu nalazi u osnovi mnogih hrvatskih prezimena. Međutim, u većini je primjera gotovo nemoguće proniknuti u primarnu motivaciju prezimena tipa *Zelenika, Zelenko, Zelenjak* i sl. jer su ona mogla nastati i od mnogih

² Usp. također i prezimena tipa *Opančar* koja u pravilu ne nalazimo na dinarskome području gdje su svi izrađivali opanke, već na sjeveru u panonskoj Hrvatskoj (Šimunović 1995:107).

³ Naravno, najviše takvih preklapanja bilježi se kod prezimena motiviranih nazivima za domaće životinje.

fitonima, ali i od brojnih narodnih naziva za pojedine vrste žaba. Nisu uzeta u obzir ni razna imena domaćih životinja, primjerice za konje (kao *Kulaš*, *Riđan*, *Šarac*, *Vranac*, *Zelenko* i sl.), krave (*Bjelka*, *Crljenka* i sl.), koze i neke druge domaće životinje te iz njih izvedena prezimena, budući da je to zasebna onimij-ska kategorija koja iziskuje poseban pristup. Primarna je namjera ovoga rada, naime, pokazati zoonimsku motiviranost u okvirima osnovnih semantičkih polja, a ne sveobuhvatan prikaz svih hrvatskih prezimena koja se uklapaju u tu antroponimij-sku kategoriju.

I. DOMAĆE ŽIVOTINJE

bak⁴ → Bač, Bačić, Bak, Bako, Bakoč, Bakočević, Bakonja, Bakota, Bakotić, Bakotin, Bakov, Baković

baran 'ovan' → Baran, Baranić, Barančić, Baranović⁵

bik → Bičić, Bik, Bikan, Bikčević, Bikić, Bikov

brav *reg.* 'ovan' → Bravačić

govedo → Govedić;

prema zanimanju: Govedarović, Govedarica, Govednik

mađ. *gulyás* 'govedar' → *Guljaš*, *Guljašević*

guska / **gusan** → Guska, Guskić, Gusić, Gušćić

janje → Jaganjac, Jagnić, Jagnjić, Janje, Janjić⁶, Janjetić, Janjatović,

jarac → Jarc, Jarčan, Jarček, Jarčev, Jarčević, Jarčov, Jarec, Jerec

rum. *șap* 'jarac' → *Capan*, *Capar*

jare → Jarić

junac / **junica** → Jun, Junko, Unac, Unešić (jun 'mlad')

ker *reg.* i *srp.* 'pas' → Kerac, Keran, Keranović, Kerić, Kerin

kobila → Kobilar, Kobilić

kokoš → Koka, Kokan, Kokanović, Kokić, Kokoš, Kokoška

prema zanimanju: Kokošar, Kokošarević

kokot⁷ → Kokot, Kokotić, Kokotović, Kokotac, Kokotec, Koković

konj → Konjak, Konjek, Konjetić, Konjev, Konjević, Konjić, Konjik, Konjović

prema zanimanju: Konjar, Konjarević, Konjarek, Konjarik, Konjušak, Konjušić;

Konjevod, Konjevoda, Konjuh;

tur. *at* → *Alat*, *Alatić*, *Halat*, te prema zanimanju: *Atlaga*, *Atlagić*, *Atlija* i sl.

parip (: grč. *párippos*) → *Paripović*, *Ubiparip*, *Ubiparipović*

⁴ Neka od navedenih prezimena neprijeporno treba izvoditi od naziva *bauk* 'utvara, mitsko biće' koje se pučkim etimologiziranjem navodi i u liku *bako*. Naziv *bak* ili *bač* (< **bьkь*) primarno je označavao 'bika' ili 'ovna' i etimološki je vezan s apelativom *bik* (< **bykь*) (Šimunović 1995: 231–232).

⁵ Moguće je antronimno postanje od hipokoristika *Báro* (: Bartol, Branimir).

⁶ Moguće je naravno i postanje od ženskog osobnog imena *Janja*, hipokoristika od Agneza.

⁷ Areal rasprostiranja prezimena tvorenih od te zoonimne osnove jest uglavnom na području sjeverne Hrvatske, u prvom redu u Zagorju i Podravini. Prezime *Peteh* nalazimo samo u Istri, a *Pivac* na području srednje Dalmacije.

- kopun / kapun** ‘uškopljani pijetao’ (tal. *cappone*) → Kapun, Kopun, Kopunić, Kopunović⁸
- koza** → Koza, Kozica, Kozina, Kozinović
prema zanimanju: Kozar, Kozarić, Kozarević
etnici: Kozarac, Kozarčanin, Kozarec, Kozarevac (: Kozara, Kozarevac i dr.)
- kozol** ‘jarac’ (: *kozъlъ) → Kozlovac, Kozlović, Kozlina, Kozlovec, Kozliček (: kozlič), Kozol, Kozolić
- krava** → Kravić
prema zanimanju: Kravar, Kravarić, Kravarović
etnici: Kravaršćan (: Kravarsko)
- krmača / krmak** → Kermek, Krmek
- kuja** → Kujac, Kujačić, Kujavec, Kujavić, Kujek; Vucikuja⁹
- kvočka** → Kvočić, Kvočka
- mačka** → Macan, Macakić, Macanić, Macanović, Macek, Maceković, Macko, Macković, Mačak, Maček, Mačeković, Mačica, Mačić, Mačina, Mačkić, Mačković, Mačok
- magarac** → Magarašević
- mazga** → Mašče, Mazgar
- ovan** → Ovnić, Ovniček, Ovničević
- ovca** → Ovčar, Ovčarik, Ovčina, Ovčica, Ovčarić, Ovčariček
mađ. *birka* ‘ovca’ → *Birka, Birkač, Birkeš*
- pas** → Pas, Pasek,¹⁰ Pesek
- patka/patak** → Patak, Patek, Patko, Patkoš, Patković
pače ‘pačje mladunče’ → Pačar, Pačarek, Pače, Pačić
- paun** → Paun, Paunić, Paunović, Paunković; Pavon, Pavun, Pavuna, Pavunčec, Pavunić
- pijetao / pijevac** → Pevec, Pevac, Pjevac, Pijevac, Pivac, Peteh (samo u Istri), Pijetlović, Pivačić, Pivčević
mađ. *kakas* ‘pijevac’ → *Kakaš*
tur. *horoz* (< perz.) → *Oroz, Orozović*
- pile** → Piplović, Pišćenec (ili od hidronimijske osnove)
- prase** → Praščević; prema zanimanju: Praščar
- prč** → Prč (: prč ‘uškopljani jarac’)
- puliš reg.** (Dalmacija) ‘magarac’; pule ‘mlado magare’ → Pulišić, Pulišelić
- puran** → Puran, Puranović, Purić
- raca reg.** ‘patka’ Raca, Racan, Racar, Racetin, Raci, Račan, Račman
- svinja** → prema zanimanju: Svinjar, Svinjarec, Svinjarev, Svinjarević, Svinjarić
njem. *Verlin* ‘prase’ → *Ferlin*
- tele** → Telac, Telak, Telić; prema zanimanju Telar
- tovar reg.** (Dalmacija) ‘magarac’ → Tovarac, Tovarić¹¹
- tuka / tukac reg.** ‘pura / puran’ → Tuka, Tukac, Tukanić

⁸ Distribucija je tih prezimena uglavnom na sjev. Hrvatske te je moguće i drukčije tumačenje.

⁹ To nadimačko prezime može se izvoditi i od pridjevske osnove *kuj* ‘trbušast’.

¹⁰ Za lik *Pasek* koji se ne može izvoditi od **рьсѣкъ* vjerojatno treba tražiti drukčije tumačenje.

¹¹ Moguća je naravno i motivacija prema *tovar* ‘teret’.

vol → Volić, Volović

prema zanimanju: Volar, Volarac, Volarev, Volarević, Volarić, Voloder

II. DIVLJE ŽIVOTINJE

zvijer → Zver, Zverina¹², Zverković, Zvir, Zvirac, Zvirotić, Zvijerac, Zvijerković, Zvjerac, Zvjerković

dabar → Dabro, Dabrović¹³

čagalj → Čagalj, Čaglić, Čagljević, Čakalić, Čakalo, Čakalović

hrčak → Hrčak, Hrček, Hrčka, Rčić

jazavac → Jazavac, Jazić¹⁴, Jazvac

jazbec reg. (sjev. Hrvatska) → Jazbec

etnici: Jazbinski, Jazbinšek, Jazbišek

jelen → Jelen, Jelenić,¹⁵ Jelenović, Jelenac, Jelenak, Jelenc, Jelenčić, Jelin, Jelinić, Jelinović

jež → Jež, Ježek, Ježić, Ježik, Ježina, Ježinec, Ježo

košuta → Košuta, Košutić, Košutar

krtica → Krtica, Hrtica (Dubrovnik)

kuna → Kuna, Kunac, Kunčak, Kunčić, Kunić

tur. *sansar* 'kuna bjelica' → *Samšalović*, *Šamšalović*

lane → Lanović

lasica → Lasica, Lasić, Lasović, Lasinović

lav → Lavčević, Lavić, Lavička (češ.); os. imena Lav, Lavoslav

tur. *arслан* 'lav' → *Arslan*, *Arslanagić*, *Arslanović*

tur. *Hayder* (: arap. *Haydär*) 'lav' → *Hajder*, *Hajdarović*

tur. *Hamza* (: arap. *Ḥmzä*) 'lav' → *Hamza*, *Hamzagić*

lisica (lija) / **lisac**¹⁶ → Lesičar, Lesičak, Lesjak, Lijak (ili ljevak), Lijić, Lijović, Liović,

Lisac, Lisačić, Lisec, Lisica, Lisičin, Lisičjak, Lisić, Lisinski, Lišćević, Liščić,

alb. *shétkë* 'lisica' → *Šetka*

njem. *Fuchs* 'lisica' → *Fuchs*

majmun → *Opica* (: njem. *Affe*)

medvjed¹⁷ → Medak, Medakov, Medanić, Medar, Medarac, Medarević, Medarić,

Medek, Medica, Medić, Medjed, Medved, Medvid, Medvidović, Medo, Medoš;

Medović, Medvedić, Medvedović, Medvešek, Međed, Međedović;

¹² Moguće je preklapanje s hidronomastičkim apelativom *zvir* (< **jъz-virъ* 'vrela, izvor').

¹³ Možda je razlošniji tumačiti ta prezimena od osobnoga imena *Dobro* (po latinskoj grafiji).

¹⁴ Moguće je i izvođenje od *jaz*, *jazva*, *jazvina* dakle prema toponimima.

¹⁵ Za neka je od navedenih prezimena moguće i tumačenje od likova imena *Jelena* (: Helena).

¹⁶ Kod nekih od ovdje navedenih prezimena vjerojatnija je motivacija od *lis* 'ćelav', odnosno pridjeva *lisast* koji se često bilježi kod imenovanja životinja koje na glavi imaju bijelu mrlju.

¹⁷ Kod prezimena tipa *Medar* mnogo je vjerojatnija motivacija po zanimanju, odnosno prema apelativu *med*, od kojega se naravno i izvodi naziv za životinju. Kod drugih je pak iz navedene skupine vjerojatnije podrijetlo od etnika, dakle od nekog od mnogobrojnih hrvatskih toponima zoonimne motivacije.

- lat. *ursus*¹⁸ → Oršić, Oršolić, Palaversić, Palaveršić, Urava, Uravić, Urić, Ursa, Ursić, Ursulović, Uršić, Uršulin, Versa, Veršić, Vrsajko, Vrsaljko, Vrsalović
- miš** → Miš, Mišić, Mišević, Mišina¹⁹
- mišur** ‘šišmiš, slijepi miš’ → Mišur, Mišura
- puh** → Puh, Puhač, Puhar, Puharić, Puhek, Puhov, Puhović, Puhovski
- ris** → Ris, Risević, Risojević, Risović
- srna / srndać** → Srna, Srnac, Srnčević, Srndović, Srnec, Srnić, Srnojević, Srnović, Srnjak
- šakal** → Šakalec
- štakor** → Štakor, Štakorec
- tigar** → Kaplan²⁰
- tvor** → Tvorek, Tvorčić
- vidra** → Vidra, Vidrač, Vidrak, Vidranski
- vjeverica** → Vever, Veverec, Veverica, Veverka, Veverko, Veveriček
- vuk** → Vuk, Vlk, Vukac, Vukadin, Vukadinović, Vukajlić, Vukajlija, Vukajlović, Vukalić, Vukalović, Vukan, Vukanović, Vukas, Vukasović, Vukašin, Vukašina, Vukavić, Vukčević, Vukić, Vukman, Vukmanić, Vukmanović, Vukmir, Vukmirica, Vukmirić, Vukmirović, Vukobrad, Vukobradić, Vukobradović, Vukobrat, Vukobratović, Vukek, Vukelić, Vukelja, Vukes, Vukešin, Vuketić, Vukićević, Vukin, Vukina, Vukoja, Vukoje, Vukojević, Vukojić, Vukoman, Vukomanović, Vukosav, Vukosavić, Vukoša, Vukošić, Vukota, Vukotić, Vukotinović, Vukov, Vuković, Vukovojac, Vukres, Vuksan, Vuksanić, Vukša, Vukšan, Vukšević, Vukšić, Vukšinić, Vukusić, Vukušić, Vulanović, Vulas, Vulčik, Vulelija, Vuleša, Vuleta, Vuletić, Vuletin, Vulević, Vulić, Vulin, Vulinović, Vucić, Vučak, Vučan, Vučanović, Vuček, Vučelić, Vučeta, Vučetić, Vučevac, Vučević, Vučica, Vučićević, Vučićić, Vučić, Vučićević, Vučilovec, Vučin, Vučina, Vučinić, Vučinović, Vučkić, Vučko, Vučković, Vujec, Vujević, Vujica, Vujičić, Vujić, Vujin, Vujina, Vujinović, Vujisić, Vujko, Vujkov, Vujković, Vujmilović, Vujošević, Vučetić, Vlček, Ukas, Uke, Uketić, Ukić, Ukošić, Ukota, Ukotić, Uković, Ukušić, Vukdragović i dr.
- složena nadimачka prezimena: Malivuk, Malivuković, Sitvuk, Traživuk, Vatavuk, Vukoder, Vukorep i sl.
- mađ. *farkas* → *Farkas, Farkaš, Farkaševac, Farkašić*
- tur. *kurt* → *Kurtić, Kurtov, Kurtagić, Kurtović*
- tal. *lupo* (: lat. *lupus*) → *Lupi, Lupis* (obično mlađi prijevod hrvatskoga prezimena Vukić), *de Lupis*
- njem. *Wolf* → *Volf, Wolf*
- zec** (zajec) → Zajc, Zajček, Zajčić, Zajec, Zec, Zečić, Zečević, Zekan, Zekanović, Zekić, Zeko, Zekonić, Zekonja, Zekonjić, Zeković

¹⁸ Moguća je ista etimologija ali preko antroponima *Ursula*.

¹⁹ Kod tih se prezimena ne može sa sigurnošću utvrditi treba li ih izvoditi od hipokoristika Mišo (: Mihovil) ili od zoonima. Ista je antroponimna motivacija moguća i za prezime *Mišura*.

²⁰ Prezime može biti motivirano muslimanskim osobnim imenom *Kaplan* < *kaplan* ‘tigar’ jer je semantizam tigra vrlo prisutan u islamskome okruženju, no moguća su i druga tumačenja.

III. PTICE

ptica → Ptičak, Ptiček, Ptić, Ptičar, Tica, Ticić, Tić, Tićac, Tičar, Tičarić, Tičina
njem. *Vogel* 'ptica' → *Fogel, Fogel, Foglec*

čavka → Čavka, Čakić, Čavčić, Čavić, Čavrak (čavraka 'vrana')

češljuga

njem. *Stieglitz* 'češljugar' → *Štiglić*

čioipa → Čelpa

čulik 'ptica močvarica; vivak' → Čulig

čvorak → Čvorak, Čvorković

Škvarić, Škvorc, Škvorčec, Škvorčević (škvorc *dij.* 'čvorak')

čuk → Čuk, Čuklin, Čuković, Čuk, Šćuk

fazan → Fažon (njem. *Fasan*)

mađ. *fácán* → *Facko, Facković*

finkulja 'zeba' (: njem. *Fink*) → *Fink*

gagula 'barska ptica' → Gagula, Gagulić

galeb → Galeb, Kaleb, Kalebić

gavran → Garvan, Garvanović,²¹ Gavran, Gavrančić, Gavranić, Gavranović, Kavran
Havran, Havranek (češ.)

golub → Golub, Golubić, Golubov, Golubović, Goluban, Golubar, Golubiček

Golomboš (mađ.), *Holub* (češ.)

grlica → Grle, Grlica, Grlčić

grmuša²² → Grmuša

jareb / jarebica → Jareb, Jarebica, Jarebić, Jereb, Jerebić, Oreb, Orebičić, Orebić, Rebić

jastreb

tur. *gerek* 'jastreb' → *Đerek*

kanjuga 'ptica grabljivica' (: mađ. *kánya* 'jastreb') → Kanjo, Kanjuga, Kanjugić,
Kanjugović, Kanjuh, Kanjuk

kobac → Kobac, Kobača, Kobačić

tur. *atmaca* 'kobac treniran za lov na ptice' → *Akmađza, Akmađić, Akmačić*

kos → Kos, Kosac (ili od kosac 'onaj koji kosi'), Kosić, Kosovac (ili etnik od Kosovo),
Kosovel, Kosović

kraguj / kragulj 'kobac, vrsta sokola' → Kragić, Kraguj, Kragujević, Kraguljac,
Kragojević, Kragulj, Kraguljević,

kukavica → Kukavica, Kukovec, Kukovičić

mađ. *kakukk* → *Kakuk*

labud → Labud, Labudić, Labudović

lastavica → Lasta, Lastavec, Lastavica, Lastavić, Lastovčić

mišar 'ptica grabljivica' → Mišar

orao → Orel, Orlić, Oraić, Orajić, Oravec, Orlovac (vjerojatnije etnik), Orlović, Orlovčić

papiga → Papiga, Papuga

²¹ Kod tih je prezimena moguće i tumačenje od osobnoga imena *Gavro, Gabro* (: Gabrijel).

²² Iako je moguća i fitonimijska motivacija, vjerojatnije je postanje toga prezimena, rasprostranjenosti ograničenoga uglavnom na područje Knina i Banovine, od naziva za sitnu pticu pjevicu, zvanu i *palčić*.

- pelikan** → Pelikan
prepelica → Prepelić, Prepelac, Prepelec, Prepeljanić
pupavac → Pupavac (ili pupav 'trbušav')
 deb 'pupavac' → Debić
roda → Rodić
 tur. *leylek* 'roda' → *Lelek, Leleković*
slavuj → Slavuj, Slavujac, Slaviček, Slavujević, Slavulj, Slavuljica, Slavić (ili od hipokoristika Slavo)
sokol → Sokol, Soko, Sokola, Sokolić, Sokolov, Sokolović
 prema zanimanju: Sokolaj, Sokolar
 tur. *doğan* → *Dogan*
 tal. *falcone* → *Falconi*
sova → Sova, Sovar, Sovec, Sović, Sovilj, Sovina, Sovulj
sup → Supek, Supičić
svraka → Svraka, Svrakić, Svrčak, Sraka, Sračić, Srakec, Srakovčić, Srakić, Srakočić, Švraka
ševa → Ševa, Šević, Ševček, Ševo (ili od ševast 'koji šepa')
 Škrlec (škrlec *dij.* 'ševa')
šljuka → Šljuka, Sljuka, Šljukić
štrk *reg.* 'roda' → Štrk
tetrijev →
 mađ. *fajd* → *Fajt*
vrabac → Vrabac, Vrabec, Vrabelj, Vrabić, Vrabčević, Vrapček, Vrapčević, Brabec, Rapčak, Rebec, Vrebac
vrana → Vrana, Vranac, Vranek, Vraneš, Vranić,²³ Vrančić, Vrandečić, Vranko, Vranović, Vranar
zeba → Zeba, Zebec, Zebić
ždral → Ždral, Ždrale, Ždralić, Ždralović
žuna → Žuna, Žunac, Žunčić, Žunec, Žunek, Žunić

IV. RIBE

- riba** → Riba, Ribić, Ribičić,
 prema zanimanju: Ribar, Ribarić, Ribarević, Ribarović
 mađ. *halász* 'ribar' → Alas, Alasović, Alaš, Halas, Halasz, Halaš

SLATKOVODNE

- karas** → Karas, Karasek, Karasi, Karasić, Karaš
keder → Keder (: njem. *Köder*)
krap 'šaran' → Krapac, Krapić, Krapec, Krapanić, Krapljan, Krapinec (etnik)
linjak → Linjak
piškor → Piškor, Piškur, Piškorec, Piškorić, Piškurić, Piskor
smuđ → Smuđ, Smuđa

²³ Kod mnogih od navedenih prezimena dolazi do preklapanja s osnovom *vran* 'crn' ali je kod mnogih moguće i izvođenje od osobnoga imena Vrane ~ Frane.

šaran → Šaran, Šaranić, Šaranović²⁴
škobalj → Skobe, Skobek, Škobalj, Škobelj, Škobić
štuka → Štuka, Štugar, Štukić, Šćuka, Šćukanec

MORSKE

gera / gira → Gera, Geričić, Girin
glavoč → Glavočić
gruj → Gruja, Gruić, Gruica, Gruičić
murina → Murina
saraka (ukljeva) → Saraka (Dubr.)
srdela → Sardelić, Srdelić (srednja Dalmacija)
špar → Špar (područje srednje i sjev. Dalmacije)

V. KUKCI

kukac → Kukac, Kukec, Kukić
buba → Bubek, Bubica, Bubić, Bubičić
buha → Buha, Bua, Buhač, Buhić, Buva, Buvač, Buvinić, Skođibušić
crv → Crvak, Crvić
cvrčak → Čerček
 Popac (: *reg.* popac)
 Šćurić (: *reg.* šćurić)
gagrica 'moljac' (: ngrč. *gargári*) → Gagro, Gagrica
guga *reg.* 'svilena buba' → Guga, Gugić
klopac *reg.* 'krpelj' → Klopac, Klopček, Klopčić (prezimana isključivo na području sjev. Hrvatske)
komarac (komar) → Komar, Komarac, Komarčević, Komarčić, Komarec, Komarek, Komarica, Komarić
 tal. *zanzara* 'komarac' → Zanze
krpelj → Krpeljević, Krpelnik
leptir → Lepir
mrav → Mrav, Mravac, Mravak, Mravec, Mravičić, Mravić, Mravinac, Mravinec, Mravlek, Mravlinčić, Mravljek, Mravović, Mravunac, Mrav
muha → Muha, Muhar, Mušec, Mušica, Mušić
obad → Obad, Obadić, Obadović
pauk → Pauk, Paučić, Pauković, Paukovac, Pavuk
 tal. *ragno* 'pauk' → *Ranj*
pčela → Čelica, Čelanović,²⁵ Čelec, Čelica, Čelić, Čmelak, Čmelić, Čmelik
 prema zanimanju: Čelar, Čelarević
stršljen → Sršan, Sršek, Sršen
šorpion
 tur. *akrep* (< arap. 'aqrāb 'šorpion, štipavac') → *Akrap, Akrapić, Akrep*

²⁴ Moguće je izvođenje i iz osnove *šaren*.

²⁵ Kod nekih od tu navedenih prezimena moguća je i motivacijsko povezivanje s *čelo* 'prednji dio glave'

uš → Vaš, Vašek, Vaška
žohar → Žohar, Zohar

VI. GMAZOVI

blavor → Glavor²⁶
gad 'zmija' → Gadanac, Gadanec, Gado
guja → Guina, Guja, Gujčić, Gujić, Gujina, Gujinović
kača 'zmija, gad' → Kačić
kobra → Kobra
smuk 'zmija' → Smuk
už 'vodena zmija' → Vužić
zmija → Zmijanović, Zmijarević, Zmijanac
zmaj²⁷ → Zmaić, Zmajić, Zmajević, Zmajilović, Zmajlović, Zmajšek
 lat. *draco* 'zmaj' (preko alb. *drek* ili rum.) → Dračić, Drakul, Drakulić, Drek

VII. VODOZEMCI

puhača 'vrsta žabe' → Puhača
žaba → Žabarović, Žabčić, Žabec, Žabek, Žabica, Žabić, Žabkar, Žapčić

puž → Puž, Pužek, Pužar
rak → Raček, Račić, Rak, Rakačić, Rakanović (ili od raka), Rakovec, Raković
 prema zanimanju: Rakar, Rakarić

Zbog migracija stanovništva prezimena ne mogu biti na isti način vezana za tlo kao toponimi, pa ovdje nikako ne vrijede čvrsti kriteriji lingvističke geografije. Stoga se prezimena ne mogu istraživati i tumačiti pojedinačno, već na ukupnosti građe, pa se tek na temelju njezine razmještenosti i dijalekatskih obilježja govora mogu donositi određeni zaključci o podrijetlu pojedinoga prezimena ili o njegovu etimološkom i geografskom podrijetlu.

Najveći je broj ovdje navedenih prezimena motiviranih nazivima za životinje nadimačkoga, odnosno profilaktičkoga postanja. Jasno su nadimačkoga postanja prezimena tipa *Skočibušić*, *Sitvuk*, *Malivuković* i sl. Takozvana zaštitna imena, koja su u određenome trenutku postala prezimenima izravno su povezana s predodžbama o pojedinim životinjama unutar određenih kulturnih sredina. Te su

²⁶ Prema Sekuliću lik *glavor* nastao je pučkom etimologijom a zabilježen je već u 17. st. u Mikaljinu rječniku. Prezime je uglavnom ograničeno na dubrovačko područje.

²⁷ Kod te se antroponimijske skupine vjerojatno radi o mitološkome podrijetlu nadimaka, odnosno prezimena. U slavenskoj mitologiji (prema indoeuropskoj mitološkoj tradiciji) *zmaj* i *zmija* (**zmbjǵ*/**zmbja*) simboli su Velesa, Perunova protivnika. Javljaju se vrlo često u hrvatskoj folklornoj tradiciji kroz različite nazive, u prvom redu *už* (*vuž*), a nakon kristijanizacije često i kroz lik huda, odnosno vraga.

predodžbe povijesno, zemljopisno i kulturološki uvjetovane. Jedna je od zadaća ovoga rada i nastojanje da se upravo na temelju brojnosti pojedinih prezimena na hrvatskome ozemlju stekne što precizniji uvid u to koje su životinje u našoj kulturi imale profilaktičku odnosno zaštitničku ulogu. Primjerice, u hrvatskome antroponimijskome sustavu, ime *Lav* gotovo je nepoznato, dok je kod Rusa sasvim uobičajeno. U antroponimiji Bošnjaka i drugih Slavena muslimanske vjeroispovjesti i lav i tigar imaju sasvim drugačiji status nego kod pravoslavaca i katolika, što je naravno lako objašnjivo orijentalnim podrijetlom njihove vjere.

Iz priloženoga je popisa jasno uočljivo da je na hrvatskome prostoru (a slično se može uočiti i na čitavome središnjem južnoslavenskom području) motiv *vuka* najprisutniji u mnogobrojnim antroponimijskim inačicama nadimaka, imena i prezimena. Čestotnost takve motivacije lako je objašnjiva ako se zna kakvo strahopoštovanje spominjanje vuka i u današnje doba izaziva među dinarskim stočarima. Iako se u ovome sažetome prikazu nisu navodili brojni podaci o nositeljima pojedinoga prezimena, važno je ipak istaknuti da se prema popisu stanovništva iz 1991. g. prezimena motivirana vukom, odnosno u najvećem broju slučajeva ona koja su nastala od inačica osobnoga imena *Vuk*, predstavljaju vrlo brojnu prezimensku skupinu u kojoj mnogi prezimenski likovi bilježe preko tisuću nositelja: *Vuković* (11933), *Vučković* (4783), *Vukić* (2781), *Vuletić* (2452), *Vukušić* (2317), *Vujić* (2055), *Vulić* (1744), *Vukšić* (1388), *Vujičić* (1321) itd. Druga je po čestotnosti imenska skupina motivirana *medvjedom*, što također nije čudno jer se je na našim planinskim prostorima lokalno stanovništvo uz vuka najviše bojalo upravo medvjeda. Treće bi mjesto pripalo *lisici*, a nadalje slijede domaće životinje, ali je u toj prezimenskoj skupini ipak znatno češće riječ o prezimenima tvorenima od oznake zanimanja.

Naravno, mnoga od prezimena navedenih u priloženome popisu mogu imati i drugačija tumačenja. Bez detaljnijega proučavanja povijesti i razvoja svakoga pojedinoga imena gotovo je nemoguće sa sigurnošću proniknuti u njegovu etiologiju. Ujedno, navođenje pojedinačnih etimologija zahtijevalo bi znatno sustavniju obradbu i nadilazilo bi zadatke postavljene ovomu radu, kojemu je cilj bio dati prikaz mogućih zoonimskih motivacija u hrvatskim prezimenima.

LITERATURA

- Baylon, Ch. – Fabre, P. 1982. *Les noms de lieux et de personnes*, Ed. Fernand Nathan, Paris.
- Brozović Rončević, Dunja i dr. 2002: *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (onomastika), Novi liber, Zagreb.
- Dauzat, Albert 1915. *Les noms de personnes. Origine et évolution*, Librairie Delgrave, Paris.
- Dauzat, Albert 1949. *Traité d'anthroponymie française. Les noms de famille de France*, Payot, Paris.
- Gourvil, Francis 1972. Noms d'animaux dans l'anthroponymie bretonne, *Revue internationale d'onomastique*, 269–276.
- Maretić, Tomo 1886. O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, *Rad JAZU* 81:81–146; *Rad* 82:69–154, Zagreb.
- Ostojić, Ivan 1987. Imena životinja u dalmatinskim srednjovjekovnim antroponimima. *Čakavska rič*, 15/2, Split, 3–81.
- Reinius, Josef 1903. *On transferred Appellations of Human Beings, chiefly in English and German (Studies in historical Sematology)*, Göteborg.
- Sekereš, Stjepan 1983. Slavonska i baranjska prezimena izvedena od životinjskih imena. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 26/1, Novi Sad, 169–178.
- Šimunović, Petar 1985. *Naša prezimena (porijeklo – značenje – rasprostranjenost)*, Zagreb.
- Valjevac, Naila 1981. Zoonimi u semantičkim modelima naših prezimena. U: *Četrta jugoslovenska onomastična konferenca – Zbornik referatov*, Ljubljana, 521–531.
- Vajs, Nada 1980. O fitonimijskoj sastavnici u toponimiji. U: *Vtora jugoslovenska onomastička konferencija*, Skopje, 47–52.
- Vajs, Nada 1991. Fitonimijska sastavnica u hrvatskim prezimenima, *Rasprave zavoda za hrvatski jezik* 17, 293–323, Zagreb.
- Vinja, Vojmir 1978. Antroponimi u ihtionimiji, *Onomastica Jugoslavica*, 7, Zagreb, 3–25.
- Vroonen, Eugène 1967. *Les noms des personnes dans le monde (Anthroponymie universelle comparée)*, Ed. de la Librairie encyclopédique, Bruxelles.

Zoonyms in Croatian surnames

The paper analyses Croatian surnames which are motivated by various animal appellations. It is a particularly interesting anthroponymic group which is distinctly reflecting a Slavic linguistic origin of the majority of such surnames in Croatia, but also various foreign lexical levels mainly in the Croatian bordering regions. As well, the noted surnames bear the dialectological manifoldness of the Croatian region. By their origin zoonymic surnames are either metaphors taken from everyday life or carry diverse metonymical relations. Most surnames motivated by zoonyms developed from nicknames the majority of which presents prophylactic or protective appellations. The presented sources show that the most frequent zoonymic base in the Croatian surname corpus is *vuk*, which is followed by *medvjed* and some other appellations of domestic animals.

Ključne riječi: zoonimi, hrvatska prezimena, antroponimija, onomastika

Kew words: zoonymys, Croatian surnames, anthroponymy, onomastics